

To cite this article: Ünlü, G., Aydın, H. (2026). Kriz Dönemlerinde Dijital Dezenformasyonla Mücadele: Türkiye’de Doğrulama Merkezleri Üzerinden Yanlış Bilgi Türlerinin İsrail–Filistin Çatışması Bağlamında İncelenmesi. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 10(1), 11-40

Submitted: April 13, 2026

Accepted: May 27, 2026

KRİZ DÖNEMLERİNDE DİJİTAL DEZENFORMASYONLA MÜCADELE: TÜRKİYE’DE DOĞRULAMA MERKEZLERİ ÜZERİNDEN YANLIŞ BİLGİ TÜRLERİNİN İSRAİL–FİLİSTİN ÇATIŞMASI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ¹

Göksun Ünlü²

Hakan Aydın³

ÖZET

Kriz dönemlerinde dijital medya ortamlarında dolaşıma giren yanlış ve yanıltıcı bilgiler, kamusal algının şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle savaş ve silahlı çatışma süreçleri, bilgi akışının hızlandığı ve doğrulanmamış içeriklerin yoğun biçimde yayıldığı bağlamlar olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışma, kriz dönemlerinde dijital dezenformasyonla mücadeleyi, Türkiye’de faaliyet gösteren doğrulama merkezleri üzerinden yanlış bilgi türleri bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır.

Araştırma, 2023 yılında yaşanan İsrail–Filistin çatışmasını örnek olay olarak ele almakta ve bu süreçte beş doğrulama merkezi tarafından yayımlanan toplam 1161 doğrulama içeriğini analiz etmektedir. Çalışma, karma yöntem araştırma yaklaşımıyla tasarlanmıştır. Nicel boyutta içerik analizi yöntemi kullanılarak yanlış bilgi içerikleri yedi farklı tür altında sınıflandırılmış; nitel boyutta ise doğrulama uzmanlarıyla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla doğrulama süreçleri incelenmiştir.

¹ Bu makale Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırlanan “Yeni Medya Ekosisteminde Dezenformasyon: Türkiye’de Teyit Mekanizmalarının İsrail–Filistin Çatışması Örneğinde İncelenmesi” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

² (Sorumlu Yazar Corresponding Author) Öğr. Gör. Kırıkkale Üniversitesi KMYO, goksununlu@kku.edu.tr

³ Prof. Dr. Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi, haydin@erciyes.edu.tr

Bulgular, kriz dönemlerinde doğrulama faaliyetlerinin ağırlıklı olarak yanlış veya yanıltıcı bilgilere tepki üretme ekseninde şekillendiğini ve en yaygın yanlış bilgi türlerinin hatalı ilişkilendirme ve çarpıtma olduğunu göstermektedir. Çalışma, Türkiye’de dijital dezenformasyonla mücadele literatürüne ampirik katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital dezenformasyon, yanlış bilgi türleri, doğrulama merkezleri, kriz dönemleri, dijital medya

FIGHTING DIGITAL DISINFORMATION IN TIMES OF CRISIS: AN ANALYSIS OF TYPES OF FALSE INFORMATION THROUGH FACT-CHECKING ORGANIZATIONS IN TURKEY IN THE CONTEXT OF THE ISRAEL–PALESTINE CONFLICT

ABSTRACT

During periods of crisis, false and misleading information circulating in digital media environments plays a significant role in shaping public perception. Wars and armed conflicts, in particular, represent contexts in which information flows intensify and unverified content spreads rapidly. This study aims to examine the fight against digital disinformation during crises through fact-checking organizations in Türkiye, with a specific focus on types of misinformation.

The research adopts the 2023 Israel–Palestine conflict as a case study and analyzes a total of 1,161 fact-checking reports published by five fact-checking organizations operating in Türkiye. A mixed-methods research design was employed. In the quantitative phase, content analysis was conducted to classify misinformation into seven distinct types, while the qualitative phase involved semi-structured interviews with fact-checking professionals to explore verification practices during crisis periods.

The findings reveal that fact-checking activities during crises are predominantly reactive and that misattribution and distortion constitute the most common types of misinformation. By focusing on misinformation types through fact-checking practices, this study provides an empirical contribution to the literature on digital disinformation in Türkiye.

Keywords: Digital disinformation, misinformation types, fact-checking organizations, crisis periods, digital media

GİRİŞ

Dijitalleşme süreci, iletişim pratiklerini yalnızca teknik açıdan değil, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve siyasal boyutlarıyla da dönüştürmüştür. Özellikle internetin yaygınlaşması ve sosyal medya platformlarının gündelik yaşamın merkezine yerleşmesi, haber üretimi, dolaşımı ve tüketimi süreçlerinde köklü değişimlere yol açmıştır. Geleneksel medya ortamlarında sınırlı sayıda profesyonel aktör tarafından kontrol edilen bilgi akışı, yeni medya ekosisteminde çok merkezli, kullanıcı katılımlı ve yüksek hızlı bir yapıya evrilmiştir (Castells, 2010). Bu dönüşüm, bilgiye erişimi demokratikleştirici bir potansiyel taşımakla birlikte, doğruluğu teyit edilmemiş içeriklerin de aynı hızla dolaşıma girmesine olanak tanımıştır.

Yeni medya ortamlarının sunduğu etkileşim, hız ve kullanıcı üretimi içerik (user-generated content) özellikleri, haberin üretim sürecini geleneksel editoryal üretim mekanizmalarının ötesine taşımıştır. Sosyal medya kullanıcıları, yalnızca haber tüketicisi değil, aynı zamanda haberin üreticisi ve dağıtıcısı hâline gelmiştir. Bu durum, kamusal alanda dolaşıma giren bilginin doğruluğu ve güvenilirliği konusundaki tartışmaları da beraberinde getirmiştir (Hermida, 2012). Özellikle sosyal medya platformlarının algoritmik yapıları, etkileşim potansiyeli yüksek içerikleri daha görünür hâle getirerek yanlış ve yanıltıcı bilgilerin yayılımını hızlandırmaktadır (Tufekci, 2015).

Bu bağlamda dijital medya ortamlarında yanlış bilgi olgusu, yalnızca bireysel hatalarla açıklanabilecek bir sorun olmaktan çıkmış; sistematik, yapısal ve stratejik boyutları olan bir olguya dönüşmüştür. Literatürde “fake news”, “misinformation” ve “disinformation” gibi kavramlarla tartışılan bu olgu, özellikle 2010’lu yıllardan itibaren akademik ilginin merkezinde yer almaktadır (Allcott & Gentzkow, 2017). Yanlış bilginin dijital platformlarda hızla yayılması, kamuoyu algısının şekillenmesinde önemli bir rol oynamakta ve demokratik süreçler üzerinde doğrudan etkiler yaratabilmektedir.

Yanlış bilginin etkileri, toplumsal duyarlılığın ve belirsizliğin arttığı kriz dönemlerinde daha belirgin hâle gelmektedir. Savaşlar, salgın hastalıklar, doğal afetler ve seçim süreçleri gibi olağanüstü durumlar, bireylerin bilgiye olan ihtiyacını artırmakta; ancak bu yoğun bilgi akışı içerisinde doğrulanmış bilgiye erişimi zor-

laştırmaktadır (Starbird et al., 2018). Kriz dönemlerinde resmî açıklamaların gecikmesi, bilgi boşluklarının oluşmasına neden olmakta ve bu boşluklar yanlış bilgi üretimi için elverişli bir zemin sunmaktadır.

Özellikle savaş ve çatışma süreçleri, dezenformasyonun en yoğun biçimde gözlemlendiği kriz türleri arasında yer almaktadır. Bu tür dönemlerde bilgi, yalnızca olayları aktaran bir araç değil, aynı zamanda stratejik bir güç unsuru hâline gelmektedir. Taraflar, kamuoyu desteği sağlamak, karşı tarafı itibarsızlaştırmak veya uluslararası algıyı yönlendirmek amacıyla yanlış veya çarpıtılmış bilgileri bilinçli olarak dolaşıma sokabilmektedir (Hoskins & O'Loughlin, 2015). Bu durum, dezenformasyonu yalnızca teknik bir iletişim sorunu değil, aynı zamanda siyasal ve ideolojik bir araç olarak ele almayı gerekli kılmaktadır.

Dezenformasyonun dijital medya ortamlarında bu denli etkili olmasının temel nedenlerinden biri, duygusal içeriklerin algoritmik olarak ödüllendirilmesidir. Sosyal medya platformlarında öfke, korku ve endişe gibi duyguları tetikleyen içeriklerin daha fazla etkileşim aldığı ve daha hızlı yayıldığı çeşitli çalışmalar tarafından ortaya konmuştur (Vosoughi, Roy & Aral, 2018). Bu bağlamda yanlış bilgi, duygusal tepkiler üzerinden güç kazanmakta ve rasyonel değerlendirme süreçlerini zayıflatmaktadır. Kriz dönemlerinde artan belirsizlik, kullanıcıların doğrulama yapmadan içerik paylaşma eğilimini de artırmaktadır.

Dijital medya ekosisteminde yanlış bilgiyle mücadelede öne çıkan aktörlerden biri, doğrulama (fact-checking) merkezleridir. Bağımsız doğrulama platformları, dolaşıma giren iddiaları sistematik yöntemlerle inceleyerek yanlış, yanıltıcı veya bağlamından koparılmış içerikleri tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu merkezler, kamusal alanda dolaşan bilginin şeffaflığını artırmayı ve yanlış bilginin etkisini azaltmayı hedeflemektedir (Graves, 2018). Özellikle sosyal medya platformlarının doğrulama merkezleriyle kurduğu iş birlikleri, dezenformasyonla mücadelede yeni bir yönetim modelinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Ancak doğrulama merkezlerinin etkinliği, özellikle kriz dönemlerinde çeşitli yapısal sınırlılıklarla karşı karşıya kalmaktadır. İçerik yoğunluğunun artması, zaman baskısı ve algoritmik görünürlük sorunları, doğrulanmış içeriklerin yanlış bilgilerle aynı hızda yayılmasını zorlaştırmaktadır (Gillespie, 2018). Bu durum, doğrulama merkezlerinin yalnızca içerik doğrulayan teknik yapılar değil, aynı zamanda dijital medya ekosisteminin yapısal sorunlarıyla mücadele eden aktörler olduğunu göstermektedir.

Türkiye bağlamında dijital dezenformasyon ve doğrulama pratiklerine ilişkin akademik çalışmalar son yıllarda artış göstermiş olsa da, bu çalışmaların önemli bir bölümü seçim süreçleri veya iç siyasal krizler üzerine yoğunlaşmaktadır. Uluslararası krizler ve savaşlar bağlamında Türkiye’de faaliyet gösteren doğrulama merkezlerinin nasıl bir rol üstlendiğine ilişkin ampirik çalışmaların ise sınırlı olduğu görülmektedir. Oysa Türkiye, hem bölgesel konumu hem de yoğun sosyal medya kullanımı nedeniyle küresel krizlere ilişkin dezenformasyonun önemli dolaşım alanlarından biridir.

Bu çalışma, söz konusu literatür boşluğundan hareketle, Türkiye’de faaliyet gösteren doğrulama merkezlerinin kriz dönemlerinde dezenformasyonla mücadele pratiklerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, 2023 yılında yaşanan İsrail–Filistin çatışmasını örnek olay olarak ele almakta ve bu süreçte doğrulama merkezleri tarafından incelenen içerikler üzerinden dijital dezenformasyonun türlerini, yayılım biçimlerini ve doğrulama müdahalelerini analiz etmektedir. İsrail–Filistin çatışması, uluslararası kamuoyunun yoğun ilgisini çeken, duygusal tepkilerin ve bilgi akışının son derece yüksek olduğu bir kriz olması nedeniyle araştırma için uygun bir örnek olay niteliği taşımaktadır.

Bu bağlamda çalışma, kriz dönemlerinde yanlış bilginin hangi biçimlerde üretildiğini ve dolaşıma sokulduğunu ortaya koymanın yanı sıra, doğrulama merkezlerinin bu içeriklere nasıl müdahale ettiğini analiz etmektedir. Böylece araştırma, Türkiye’de dijital dezenformasyonla mücadeleye ilişkin literatüre ampirik katkı sunmayı ve doğrulama mekanizmalarının kriz anlarındaki rolünü daha görünür kılmayı hedeflemektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Dezenformasyon, Misinformasyon ve Malenformasyon: Bilgi Düzensizliği Yaklaşımı

Dijital medya ortamlarında yanlış bilginin dolaşımını açıklamak amacıyla literatürde farklı kavramsal çerçeveler geliştirilmiştir. Bu çerçeveler arasında en kapsayıcı ve analitik yaklaşımlardan biri, Wardle ve Derakhshan (2017) tarafından geliştirilen bilgi düzensizliği (information disorder) yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, yanlış bilgiyi tek bir kategori altında ele almak yerine, üretim niyeti, içerik doğruluğu ve bağlamsal kullanım gibi ölçütler temelinde sınıflandırarak daha ayrıntılı bir analiz imkânı sunmaktadır.

Bilgi düzensizliği yaklaşımına göre dijital medya ortamında dolaşıma giren sorunlu içerikler üç ana kategori altında ele alınmaktadır: misinformasyon, dezenformasyon ve malenformasyon. Bu ayrım, yanlış bilginin yalnızca doğruluk düzeyine değil, aynı zamanda üretim ve dolaşım süreçlerindeki niyet boyutuna da odaklanmayı mümkün kılmaktadır. Böylece yanlış bilgi olgusu, basit bir “doğru–yanlış” ikiliğinin ötesinde, çok katmanlı bir iletişim pratiği olarak ele alınmaktadır (Wardle & Derakhshan, 2017).

Misinformasyon, yanlış olduğu hâlde kasıt olmaksızın paylaşılan bilgileri ifade etmektedir. Bu tür içerikler çoğu zaman hatalı çeviriler, yanlış bağlamlandırmalar, eksik bilgi ya da hiciv ve mizah içeriklerinin gerçek sanılarak paylaşılması gibi nedenlerle dolaşıma girmektedir. Misinformasyonun temel özelliği, içerik üreticisinin veya paylaştan kişinin bilinçli bir yanıltma amacı taşımasıdır. Ancak bu durum, misinformasyonun etkisiz veya zararsız olduğu anlamına gelmemektedir. Özellikle kriz dönemlerinde yanlış bilgilerin hızla yayılması, bireylerin karar alma süreçlerini olumsuz yönde etkileyebilmekte ve toplumsal panik yaratabilmektedir (Lewandowsky et al., 2012).

Dezenformasyon ise bilinçli ve kasıtlı olarak üretilmiş yanıltıcı içerikleri kapsamaktadır. Bu tür içerikler, kamuoyu algısını yönlendirmek, belirli siyasal veya ideolojik hedeflere ulaşmak ya da karşı tarafı itibarsızlaştırmak amacıyla dolaşıma sokulmaktadır. Dezenformasyon, dijital medya ortamlarında özellikle bot hesaplar, organize ağlar ve koordineli paylaşımlar aracılığıyla yayılabilmektedir (Bradshaw & Howard, 2019). Bu yönüyle dezenformasyon, yalnızca bireysel bir yanlış bilgi sorunu değil, aynı zamanda örgütlü ve stratejik bir iletişim pratiği olarak değerlendirilmelidir.

Malenformasyon kavramı ise doğru bilginin zarar verme amacıyla kullanılması durumunu ifade etmektedir. Bu kategori, yanlış bilginin yalnızca doğruluk üzerinden tanımlanamayacağını göstermesi bakımından önemlidir. Malenformasyon kapsamında değerlendirilen içerikler, doğru olmakla birlikte bağlamından koparılmış, zamanlaması değiştirilmiş ya da özel bilgilerin ifşa edilmesi yoluyla bireylere veya gruplara zarar vermeyi amaçlamaktadır (Wardle & Derakhshan, 2017). Özellikle savaş ve kriz dönemlerinde eski tarihli fotoğraf ve videoların güncel olaylarla ilişkilendirilerek sunulması, malenformasyonun en yaygın örnekleri arasında yer almaktadır.

Bilgi düzensizliği yaklaşımı, bu üç kategori arasındaki keskin sınırların her zaman net olmadığını da vurgulamaktadır. Dijital medya ortamlarında içerikler, dolaşım süreci içerisinde farklı kategoriler arasında geçiş yapabilmektedir. Örneğin başlangıçta misinformasyon olarak üretilen bir içerik, daha sonra kasıtlı biçimde yeniden çerçevelenerek dezenformasyon aracına dönüşebilmektedir. Bu durum, yanlış bilginin dinamik ve süreçsel bir olgu olduğunu göstermektedir (Wardle, 2019).

Dijital Medya Ekosistemi ve Yanlış Bilginin Yapısal Dinamikleri

Yanlış bilginin dijital medya ortamlarında bu denli etkili olmasının temel nedenlerinden biri, yeni medya ekosisteminin yapısal özellikleridir. Sosyal medya platformları, kullanıcı etkileşimini ve içerik paylaşımını teşvik eden algoritmik sistemler üzerine kuruludur. Bu sistemler, içeriklerin doğruluğundan ziyade, etkileşim potansiyelini temel alan bir görünürlük mantığıyla çalışmaktadır (Tufekci, 2015). Bu durum, yanlış ve yanıltıcı içeriklerin hızla yayılmasına elverişli bir ortam yaratmaktadır.

Algoritmik sıralama sistemleri, kullanıcıların önceki etkileşimleri doğrultusunda benzer içerikleri ön plana çıkarmakta ve yankı odaları (echo chambers) oluşturmaktadır. Bu yapı, bireylerin yalnızca kendi görüşleriyle örtüşen bilgilere maruz kalmasına neden olmakta ve yanlış bilgilerin sorgulanmadan kabul edilme olasılığını artırmaktadır (Sunstein, 2017). Özellikle kriz dönemlerinde artan belirsizlik, kullanıcıların doğrulama yapmadan içerik paylaşma eğilimini güçlendirmektedir.

Dijital medya ortamlarında yanlış bilginin yayılımında duyguların merkezi bir rol oynadığı da literatürde sıklıkla vurgulanmaktadır. Yapılan araştırmalar, öfke, korku ve endişe gibi duyguları tetikleyen içeriklerin daha hızlı yayıldığını ve daha fazla etkileşim aldığını göstermektedir (Vosoughi, Roy & Aral, 2018). Bu bağlamda yanlış bilgi, rasyonel değerlendirmeden ziyade duygusal tepkiler üzerinden güç kazanmaktadır.

Kriz Dönemleri, Savaşlar ve Dezenformasyon

Kriz dönemleri, dezenformasyonun en yoğun biçimde gözlemlendiği bağlamlar arasında yer almaktadır. Krizler, toplumsal belirsizliğin arttığı, bilgi ihtiyacının yoğunlaştığı ve doğrulama süreçlerinin zayıfladığı dönemlerdir. Bu koşullar, yanlış bilginin dolaşıma girmesi için elverişli bir zemin sunmaktadır (Starbird et al., 2018).

Savaş ve silahlı çatışma süreçleri, dezenformasyonun stratejik bir araç olarak kullanıldığı kriz türlerinin başında gelmektedir. Bu tür dönemlerde bilgi, askeri ve siyasal hedeflerin bir parçası hâline gelmekte; taraflar kamuoyu algısını yönlendirmek amacıyla bilgi operasyonları yürütmektedir (Hoskins & O'Loughlin, 2015). Dijital medya, bu tür operasyonların düşük maliyetle ve geniş kitlelere ulaşacak şekilde yürütülmesine olanak tanımaktadır.

İsrail-Filistin çatışması, uzun yıllardır küresel kamuoyunun gündeminde yer alan ve yoğun dezenformasyon pratiklerinin gözlemlendiği bir örnek olaydır. Çatışma sürecinde dolaşıma giren içerikler, çoğu zaman görsel manipülasyonlar, bağlamdan koparılmış görüntüler ve duygusal söylemler üzerinden şekillenmektedir. Bu durum, doğrulama merkezlerinin kriz dönemlerinde karşılaştıkları zorlukları daha görünür hâle getirmektedir.

Doğrulama Merkezleri ve Dijital Dezenformasyonla Mücadele

Doğrulama merkezleri, dijital medya ekosisteminde yanlış bilgiyle mücadelede önemli bir denge unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Bağımsız doğrulama platformları, dolaşıma giren iddiaları sistematik yöntemlerle inceleyerek kamuoyunu bilgilendirmeyi amaçlamaktadır (Graves, 2018). Bu merkezler, gazetecilik etiği, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda faaliyet göstermektedir.

Ancak doğrulama merkezlerinin etkisi, dijital platformların yapısal dinamikleriyle sınırlanmaktadır. Doğrulanmış içeriklerin yanlış bilgilere kıyasla daha az etkileşim alması, doğrulama faaliyetlerinin görünürlüğünü azaltmaktadır (Gillespie, 2018). Bu durum, doğrulama merkezlerinin kriz dönemlerinde zamanla yarışan ve çoğu zaman dezavantajlı bir konumda bulunan aktörler olduğunu göstermektedir.

Türkiye’de faaliyet gösteren doğrulama merkezleri, küresel doğrulama ağlarının bir parçası olarak çalışmakta; ancak yerel bağlamın siyasal, kültürel ve toplumsal dinamikleri doğrulama süreçlerini doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda Türkiye’deki doğrulama pratiklerinin kriz dönemlerinde nasıl işlediğinin incelenmesi, hem yerel hem de uluslararası literatür açısından önem taşımaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Dijital medya ortamlarında dezenformasyon olgusu üzerine yapılan akademik çalışmalar, son yıllarda hem nicelik hem de nitelik açısından önemli bir artış göstermiştir. Bu çalışmaların önemli bir bölümü, yanlış bilginin yayılım dinamikleri,

kullanıcı davranışları ve algoritmik etkiler üzerine yoğunlaşmaktadır (Allcott & Gentzkow, 2017; Vosoughi, Roy & Aral, 2018). Bununla birlikte, yanlış bilgiyle mücadelede merkezi bir rol üstlenen doğrulama merkezlerinin kriz dönemlerindeki işleyiş biçimlerini, kullandıkları yöntemleri ve karşılaştıkları yapısal sınırlılıkları ele alan ampirik çalışmaların görece sınırlı olduğu dikkat çekmektedir (Graves, 2018).

Özellikle savaş ve silahlı çatışma süreçleri gibi yüksek belirsizlik ve duygusal yoğunluk barındıran kriz dönemleri, dezenformasyonun en görünür ve etkili biçimde ortaya çıktığı bağlamlar arasında yer almaktadır. Bu tür dönemlerde yanlış bilgi, yalnızca bireysel hatalar sonucu dolaşıma giren içerikler olmaktan çıkmakta; siyasal, ideolojik ve stratejik amaçlarla üretilen bir iletişim aracına dönüşmektedir (Hoskins & O’Loughlin, 2015). Bu durum, kriz dönemlerinde dezenformasyonun nasıl üretildiği, hangi biçimlerde dolaşıma sokulduğu ve bu içeriklere nasıl müdahale edildiğinin sistematik biçimde incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de faaliyet gösteren doğrulama merkezlerinin kriz dönemlerinde dijital dezenformasyonla mücadele pratiklerini incelemektir. Araştırma, 2023 yılında yaşanan İsrail–Filistin çatışmasını örnek olay olarak ele almakta ve bu süreçte doğrulama merkezleri tarafından incelenen içerikler üzerinden yanlış bilginin türlerini, üretim biçimlerini ve doğrulama müdahalelerini analiz etmeyi hedeflemektedir. İsrail–Filistin çatışması, hem bölgesel hem de küresel ölçekte yoğun ilgi gören, duygusal tepkilerin ve bilgi akışının son derece yüksek olduğu bir kriz olması nedeniyle araştırma için anlamlı ve temsil gücü yüksek bir örnek olay niteliği taşımaktadır.

Araştırmanın bir diğer temel amacı, kriz dönemlerinde dolaşıma giren yanlış bilgilerin yalnızca genel kategoriler (misinformasyon, dezenformasyon, malenformasyon) üzerinden değil, daha ayrıntılı üretim ve sunum biçimleri temelinde sınıflandırılmasını sağlamaktır. Bu doğrultuda çalışma, doğrulama merkezleri tarafından incelenen 1161 içeriği, yedi farklı yanlış bilgi türü çerçevesinde ele alarak, kriz dönemlerinde dezenformasyonun hangi pratikler aracılığıyla üretildiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, yanlış bilginin yalnızca “yanlış olup olmadığı” sorusuna değil, “nasıl yanlışlaştırıldığı” sorusuna da yanıt üretmeyi hedeflemektedir (Wardle & Derakhshan, 2017).

Çalışmanın amaçlarından biri de doğrulama merkezlerinin kriz dönemlerindeki müdahale kapasitesini ve karşılaştıkları sınırlılıkları analiz etmektir. Dijital

medya ekosisteminde doğrulama faaliyetleri, çoğu zaman yanlış bilginin yayılım hızı, algoritmik görünürlük sorunları ve içerik yoğunluğu gibi yapısal engellerle karşı karşıya kalmaktadır (Gillespie, 2018). Bu bağlamda araştırma, doğrulama merkezlerinin yalnızca içerik doğrulayan teknik yapılar olmadığını; aynı zamanda dijital platformların yapısal sorunlarıyla mücadele eden aktörler olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın bir diğer amacı, Türkiye bağlamında dezenformasyonla mücadele literatürüne ampirik katkı sunmaktır. Mevcut literatür incelendiğinde, doğrulama merkezleri ve dezenformasyon çalışmalarının büyük ölçüde Batı merkezli örnekler üzerinden şekillendiği görülmektedir (Graves, 2018; Nielsen & Graves, 2017). Türkiye’de ise doğrulama merkezlerinin kriz dönemlerindeki işleyişini, kullandıkları kodlama pratiklerini ve içerik türlerini sistematik biçimde ele alan çalışmaların sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Bu çalışma, Türkiye’de faaliyet gösteren doğrulama merkezlerini merkeze alarak, yerel bağlamın dijital dezenformasyon pratikleri üzerindeki etkilerini görünür kılmayı hedeflemektedir.

Araştırmanın önemi, yalnızca akademik literatüre katkı sunmasıyla sınırlı değildir. Çalışma, aynı zamanda doğrulama merkezleri, gazeteciler, medya profesyonelleri ve politika yapımcılar için de yol gösterici bulgular üretmeyi amaçlamaktadır. Kriz dönemlerinde hangi tür yanlış bilgilerin daha yaygın olduğu ve bu içeriklerin hangi biçimlerde üretildiğinin ortaya konulması, dezenformasyonla mücadele stratejilerinin geliştirilmesine katkı sağlayabilir. Ayrıca doğrulama merkezlerinin karşılaştıkları yapısal sorunların görünür kılınması, dijital platformların sorumluluğuna ilişkin tartışmalara da somut veri sunmaktadır (Gillespie, 2018).

Bu bağlamda çalışma, dezenformasyonu yalnızca bireysel kullanıcı davranışlarıyla açıklayan yaklaşımların ötesine geçerek, dijital medya ekosisteminin yapısal dinamiklerini dikkate alan bir analiz sunmayı hedeflemektedir. Kriz dönemlerinde yanlış bilginin üretimi, dolaşımı ve doğrulanması süreçlerinin birlikte ele alınması, dezenformasyonun çok boyutlu yapısının daha kapsamlı biçimde anlaşılmasına olanak tanımaktadır.

Son olarak bu araştırma, doğrulama merkezlerinin kriz dönemlerindeki rolünü daha görünür kılarak, dijital dezenformasyonla mücadelenin yalnızca teknik doğrulama faaliyetlerinden ibaret olmadığını; aynı zamanda toplumsal güven, kamu-

sal tartışma ve demokratik süreçlerle doğrudan ilişkili bir alan olduğunu vurgulamaktadır. Bu yönüyle çalışma, hem akademik literatüre hem de uygulamaya yönelik tartışmalara katkı sunmayı amaçlamaktadır.

RAŞTIRMANIN TASARIMI VE YÖNTEMİ

Bu çalışma, kriz dönemlerinde dijital medya ortamlarında dolaşıma giren yanlış bilgilerin türlerini ve doğrulama merkezlerinin bu içeriklere yönelik müdahale pratiklerini kapsamlı biçimde incelemek amacıyla karma yöntem (mixed methods) araştırma yaklaşımıyla tasarlanmıştır. Karma yöntem, nicel ve nitel araştırma tekniklerinin birlikte kullanılması yoluyla araştırma probleminin hem belirleyici hem de yorumlayıcı boyutlarının ortaya konulmasına olanak tanımaktadır (Creswell, 2014). Dijital dezenformasyon gibi çok boyutlu ve dinamik bir olgunun yalnızca sayısal dağılımlar üzerinden analiz edilmesi, olgunun bağlamsal ve süreçsel yönlerinin gözden kaçırılmasına neden olabileceğinden, bu yöntemin tercih edilmesi araştırmanın temel metodolojik gerekçesini oluşturmaktadır.

Araştırma deseni, karma yöntem yaklaşımı çerçevesinde kurgulanmıştır. Bu bağlamda çalışma, nicel bulguların nitel verilerle derinleştirildiği ardışık açıklayıcı karma yöntem deseni (sequential explanatory design) doğrultusunda yürütülmüştür. Bu doğrultuda çalışmanın nicel boyutu, doğrulama merkezleri tarafından incelenen içeriklerin sistematik biçimde sınıflandırılmasına odaklanırken; nitel boyutu, doğrulama süreçlerinin nasıl işlediğini, kriz dönemlerinde karşılaşılan zorlukları ve doğrulama pratiklerine ilişkin deneyimleri derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. Nicel ve nitel bulguların birlikte değerlendirilmesi, elde edilen sonuçların daha bütüncül biçimde yorumlanmasına olanak sağlamaktadır (Creswell & Plano Clark, 2018).

Araştırma Evreni ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2023 yılında yaşanan İsrail–Filistin çatışması sürecinde dijital medya ortamlarında dolaşıma giren ve Türkiye’de faaliyet gösteren doğrulama merkezleri tarafından incelemeye alınan yanlış bilgi içerikleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın nicel örnekleme, belirlenen kriz döneminde doğrulama merkezleri tarafından yayımlanan toplam 1161 doğrulama içeriğinden oluşmaktadır.

Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda yalnızca İsrail–Filistin çatışmasıyla doğrudan ilişkili olan ve doğrulama merkezleri tarafından incelemeye alınmış içerikler araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Bu yaklaşım, veri setinin tematik bütünlüğünü ve analitik derinliğini artırmayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın nitel boyutunda ise, Türkiye’de faaliyet gösteren ve çalışma kapsamında nicel analize dâhil edilen doğrulama merkezlerinde görev yapan uzmanlarla yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler; Anadolu Ajansı Teyit Hattı, Teyit.org, Doğruluk Payı, Malumatfuruş ve Dezenformasyonla Mücadele Merkezi (DMM) bünyesinde görev yapan doğrulama uzmanlarıyla yapılmıştır. Görüşmelere katılan bireyler, doğrulama süreçlerinde aktif rol alan uzmanlar arasından seçilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Araştırmanın nicel verileri, Türkiye’de faaliyet gösteren doğrulama merkezlerinin resmî web siteleri ve sosyal medya hesaplarında yayımlanan doğrulama dosyalarının sistematik biçimde taranması yoluyla elde edilmiştir. Belirlenen zaman aralığında yayımlanan içerikler, önceden tanımlanan ölçütler doğrultusunda veri setine dâhil edilmiştir. Her bir doğrulama içeriği, benzersiz bir analiz birimi olarak değerlendirilmiştir.

Nitel veriler ise yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla toplanmıştır. Görüşme soruları, doğrulama süreçlerinin işleyişini, kriz dönemlerinde karşılaşılan temel zorlukları, yanlış bilgi türlerinin belirlenme sürecini ve doğrulama merkezlerinin dijital platformlarla ilişkisini anlamaya yönelik olarak hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, araştırmacıya belirlenen temalar çerçevesinde ilerleme imkânı sunarken, katılımcıların deneyimlerini kendi ifadeleriyle aktarmalarına da olanak tanımaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2018).

Araştırmanın nitel boyutunda, Türkiye’de faaliyet gösteren doğrulama merkezlerinde görev yapan toplam beş uzmanla yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, 2023 yılı içerisinde yüz yüze çevrim içi ortamda yapılmış ve her bir görüşme ortalama 50–60 dakika sürmüştür.

Görüşmeler, doğrulama süreçlerinin işleyişi, kriz dönemlerinde karşılaşılan zorluklar ve yanlış bilgi türlerinin belirlenmesine ilişkin deneyimleri anlamaya yönelik olarak yapılandırılmıştır. Elde edilen nitel veriler, tematik analiz yöntemi

kullanılarak analiz edilmiş; veriler açık kodlama sürecinin ardından temalar altında sınıflandırılmıştır (Braun & Clarke, 2006).

Nitel bulgular, nicel içerik analizi sonuçlarını bağlamsal olarak desteklemek ve doğrulama pratiklerinin arka plan dinamiklerini açıklamak amacıyla yorumlayıcı bir çerçevede kullanılmıştır.

Kodlama Süreci ve İçerik Analizi

Araştırmanın nicel boyutunda içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, iletişim içeriklerinin sistematik, nesnel ve tekrarlanabilir biçimde incelenmesini amaçlayan bir araştırma tekniğidir (Krippendorff, 2018). Bu çalışmada içerik analizi süreci, yanlış bilginin türlerini ve üretim biçimlerini ortaya koyacak şekilde yapılandırılmıştır.

Kodlama sürecinin kuramsal temelini, Wardle ve Derakhshan (2017) tarafından geliştirilen bilgi düzensizliği yaklaşımı oluşturmaktadır. Bu çerçevede içerikler öncelikle misinformasyon, dezenformasyon ve malenformasyon olmak üzere üç ana kategori altında sınıflandırılmıştır. Ancak analiz sürecinde, bu üçlü ayrımın 1161 içeriğin çeşitliliğini açıklamakta yetersiz kaldığı görülmüş; bu nedenle ana kategoriler altında yer alan içerikler, üretim ve sunum biçimleri dikkate alınarak yedi alt yanlış bilgi türü çerçevesinde kodlanmıştır.

Kodlama süreci, ön kodlama (pilot coding) aşamasıyla başlamış; bu aşamada rastgele seçilen içerikler üzerinde kodlama şeması test edilmiştir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda kod tanımları netleştirilmiş ve kodlama yönergesi son hâline getirilmiştir. Bu yaklaşım, kodlama sürecinin tutarlılığını ve güvenilirliğini artırmayı amaçlamaktadır (Neuendorf, 2017).

Kodlama süreci, alan yazına hâkim iki bağımsız araştırmacı tarafından yürütülmüştür. Kodlama öncesinde, Wardle ve Derakhshan'ın (2017) bilgi düzensizliği tipolojisi temel alınarak ayrıntılı bir kodlama yönergesi oluşturulmuş ve pilot kodlama gerçekleştirilmiştir. Kodlama yönergesi, ilgili literatür doğrultusunda araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Pilot çalışma sonucunda kod tanımları netleştirilmiş ve kodlama şeması son hâline getirilmiştir.

Kodlayıcılar arası güvenilirliği test etmek amacıyla Cohen's Kappa katsayısı hesaplanmış ve kodlama süreci için yüksek düzeyde uyum saptanmıştır ($\kappa > 0,80$). Kodlama sürecinde ortaya çıkan görüş ayrılıkları, kodlayıcılar arasında yapılan karşılıklı değerlendirme ve uzlaşma yoluyla giderilmiştir. Bu yaklaşım, içerik

analizinin tutarlılığını ve güvenilirliğini artırmayı amaçlamaktadır (Krippendorff, 2018).

Yanlış Bilgi Türleri ve Kodlama Kategorileri

Bu araştırmada yanlış veya yanıltıcı bilgi içeren haberler, Wardle ve Derakhshan'ın (2017) geliştirdiği bilgi düzensizliği tipolojisi temel alınarak sınıflandırılmıştır. Söz konusu tipoloji, dijital medya ekosisteminde dolaşıma giren yanlış bilgileri yalnızca doğruluk ölçütü üzerinden değil; üretim niyeti, sunum biçimi ve bağlamsal kullanım açısından değerlendirmeye olanak tanımaktadır. Bu yaklaşım, kriz dönemlerinde yanlış bilginin nasıl üretildiğini ve hangi pratikler aracılığıyla dolaşıma sokulduğunu daha ayrıntılı biçimde analiz etmeyi mümkün kılmaktadır.

Araştırma kapsamında incelenen 1161 doğrulama içeriği, öncelikle misinformasyon, dezenformasyon ve malenformasyon olmak üzere üç ana kategori altında değerlendirilmiştir. Ancak analiz sürecinde, bu üçlü ayrımın içeriklerin çeşitliliğini ve üretim biçimlerini açıklamakta sınırlı kaldığı görülmüştür. Bu nedenle ana kategoriler altında yer alan içerikler, üretim ve sunum pratikleri dikkate alınarak yedi alt yanlış bilgi türü çerçevesinde kodlanmıştır. Bu alt kategoriler, literatürde yer alan kavramsal tartışmalarla uyumlu olacak şekilde tanımlanmış; gerekli görülen durumlarda destekleyici çalışmalara ayrıca atıf yapılmıştır.

Bu doğrultuda araştırmada kullanılan yanlış bilgi türleri aşağıda sunulmaktadır:

Çarpıtma, gerçek bilginin seçici biçimde sunulması ya da belirli unsurlarının öne çıkarılıp diğerlerinin geri planda bırakılması yoluyla okuyucuda yanıltıcı bir algı oluşturulmasıdır. Bu tür içeriklerde bilgi tamamen uydurma olmayıp, mevcut gerçeklik parçaları yeniden kurgulanarak farklı bir anlam çerçevesi içinde sunulmaktadır. Çarpıtma, özellikle kriz dönemlerinde taraflı anlatıların güçlendirilmesi amacıyla sıkça başvurulmuş bir yanlış bilgi pratiğidir.

Hatalı ilişkilendirme, görsel, ifade veya olayların yanlış kişi, yer, zaman ya da bağlamla ilişkilendirilmesi yoluyla üretilen yanlış bilgi türünü ifade etmektedir. Bu tür içeriklerde genellikle doğru unsurlar bulunmakla birlikte, bu unsurlar arasındaki ilişkinin hatalı kurulması, okuyucunun olayları yanlış biçimde yorumlamasına neden olmaktadır. Hatalı ilişkilendirme, kriz dönemlerinde eski veya farklı coğrafyalara ait içeriklerin güncel olaylarla ilişkilendirilmesi şeklinde yaygın biçimde görülmektedir.

Manipölasyon, dijital araçlar kullanılarak görsel veya video içeriklere müdahale edilmesi ve bu içeriklerin anlamının değiştirilerek dolaşıma sokulmasıdır. Görsellerin montajlanması, kırılması veya belirli unsurların eklenip çıkarılması yoluyla üretilen bu tür içerikler, görsel kanıtın ikna gücünden yararlanarak kullanıcıların eleştirel değerlendirme süreçlerini zayıflatmaktadır.

Uydurma, tamamen kurmaca veya gerçeklikle herhangi bir ilişkisi bulunmayan haberlerin üretilmesi ve yayılmasıdır. Bu tür içerikler, doğrulanabilir herhangi bir kaynağa dayanmamakta ve çoğu zaman sansasyonel iddialar üzerinden dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Uydurma içerikler, yanlış bilginin en açık ve doğrudan biçimini temsil etmektedir.

Yanlış bağlam kurma, gerçek içeriklerin farklı bir zaman, mekân veya olay örgüsü içerisinde sunulması yoluyla yanıltıcı bir anlam üretilmesidir. Özellikle eski tarihli fotoğraf ve videoların güncel kriz bağlamında paylaşılması, bu türün en yaygın örnekleri arasında yer almaktadır. Yanlış bağlam kurma, içeriğin doğruluğundan ziyade bağlamının manipölasyonu üzerinden işleyen bir yanlış bilgi pratiğidir.

Taklit, güvenilir kurumların, haber kaynaklarının veya kamuya mal olmuş kişilerin kimliğine bürünülerek sahte içerik üretilmesini ifade etmektedir. Bu tür içeriklerde, kurumsal logo, görsel kimlik veya dilsel üslup taklit edilerek içeriklerin güvenilir olduğu izlenimi yaratılmaktadır. Taklit, özellikle dijital medya ortamlarında kullanıcıların kaynak sorgulama reflekslerini zayıflatan bir yöntem olarak öne çıkmaktadır.

Parodi, mizah veya alay amacıyla üretilen; ancak bağlamından koparıldığında ya da gerekli açıklamalar olmaksızın paylaşıldığında yanlış bilgi etkisi yaratabilen içerikleri kapsamaktadır. Parodi içerikler her ne kadar doğrudan yanıltma amacı taşımayabilse de, kriz dönemlerinde dolaşıma girdiklerinde yanlış anlaşılma ve bilgi kirliliğine yol açabilmektedir.

Bu yedi yanlış bilgi türü, içerik analizi sürecinde operasyonel tanımlar temelinde kodlanmış ve her bir doğrulama içeriği, baskın özellikleri dikkate alınarak ilgili kategori altında sınıflandırılmıştır. Bu çok katmanlı kodlama yaklaşımı, kriz dönemlerinde yanlış bilginin yalnızca ne olduğu değil, nasıl üretildiği ve hangi iletişim pratikleriyle dolaşıma sokulduğu sorularına da yanıt üretmeyi amaçlamaktadır.

Etik İlkeler ve İzinler

Bu araştırma kapsamında gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler için gerekli etik kurul izni alınmıştır. Araştırma süreci, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Etik Kurulu tarafından 2024 tarihinde onaylanmıştır. Görüşmelere katılan katılımcılara araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiş, katılım gönüllülük esasına dayalı olarak sağlanmış ve katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulmuştur. Araştırma sürecinin tüm aşamalarında bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun hareket edilmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma, belirli bir kriz dönemiyle sınırlıdır ve yalnızca İsrail–Filistin çatışması sürecinde incelenen doğrulama içeriklerini kapsamaktadır. Ayrıca araştırma, doğrulama merkezleri tarafından erişilebilen ve analiz edilen içeriklerle sınırlı olup sosyal medyada dolaşıma giren tüm yanlış bilgi örneklerini temsil etmemektedir. Bu sınırlılıklar, elde edilen bulguların genellenebilirliğini kısıtlamakla birlikte, araştırmanın derinlemesine bir vaka analizi sunmasına engel teşkil etmemektedir.

BULGULAR

Bu bölümde, 2023 yılında İsrail–Filistin çatışmaları sürecinde Türkiye’de faaliyet gösteren beş doğrulama merkezi tarafından yayımlanan toplam 1161 doğrulama içeriğinden elde edilen bulgular sunulmaktadır. Bulgular; doğrulama merkezlerine göre haber dağılımı, doğru–yanlış haber ayrımı, yanlış bilgi türleri, kaynak güvenilirliği ve kullanılan doğrulama yöntemleri başlıkları altında betimleyici istatistikler temelinde ele alınmıştır.

Doğrulama Merkezlerine Göre Haber Dağılımı

Araştırma kapsamında incelenen 1161 haber, Türkiye’de faaliyet gösteren beş doğrulama merkezi tarafından yayımlanmıştır. Tablo 5.1’de doğrulama merkezlerine göre haber sayıları ve yüzdesel dağılımlar yer almaktadır.

Tablo 5.1. Doğrulama Merkezlerine Göre Haber Dağılımı (N=1161)

Doğrulama Merkezi	Haber Sayısı	Oran (%)
Anadolu Ajansı Teyit Hattı	434	37,4
Teyit.org	353	30,4
DMM	163	14,0
Malumatfuruş	108	9,3
Doğruluk Payı	103	8,9
Toplam	1161	100,0

Tablo 5.1’e göre en fazla doğrulama içeriği üreten merkez Anadolu Ajansı Teyit Hattı olmuştur. Bu merkezi Teyit.org takip etmektedir. Diğer üç merkezin toplam üretimi, genel toplamın yaklaşık üçte birini oluşturmaktadır.

Doğru ve Yanlış Haber Dağılımı

İncelenen doğrulama içerikleri, haber başlıklarında yer alan iddiaların doğruluk durumuna göre “doğru bilgi” ve “yanlış/yanıltıcı bilgi” olmak üzere iki ana kategori altında sınıflandırılmıştır. Tablo 5.2’de bu dağılım merkezlere göre sunulmaktadır.

Tablo 5.2. Doğru ve Yanlış Haber Dağılımı (N=1161)

Doğrulama Merkezi	Yanlış Haber	Doğru Haber	Toplam	Doğru Haber Oranı (%)
AA Teyit	377	57	434	13,1
DMM	163	0	163	0,0
Doğruluk Payı	94	9	103	8,7
Malumatfuruş	108	0	108	0,0
Teyit.org	347	6	353	1,7
Toplam	1089	72	1161	6,2

Verilere göre, incelenen haberlerin %93,8’i yanlış veya yanıltıcı bilgi, %6,2’si ise doğru bilgi teyidi kapsamında değerlendirilmiştir. Merkezler arasında doğru bilgi teyidine en yüksek oranda yer veren kuruluş AA Teyit Hattı olmuştur.

Yanlış Bilgi Türleri

Yanlış veya yanıltıcı bilgi içeren haberler, yedi farklı yanlış bilgi türü altında sınıflandırılmıştır. Tablo 5.3'te yanlış bilgi türlerinin doğrulama merkezlerine göre dağılımı sunulmaktadır.

Tablo 5.3. Yanlış Bilgi Türlerinin Dağılımı (N=1161)

Merkez	Çarpıtma	Hatalı İlişkilendirme	Manipülasyon	Uydurma	Yanlış Bağlam	Taklit	Parodi
AA Teyit	117	140	50	48	18	2	2
DMM	46	58	30	24	4	0	1
Doğruluk Payı	24	44	10	9	6	0	1
Malumatfuruş	31	32	17	11	17	0	0
Teyit.org	17	270	17	31	6	2	4
Toplam	235	544	124	123	51	4	8
Oran (%)	20,7	47,9	10,9	10,8	4,5	0,4	0,7

Tablo 5.3'e göre en yaygın yanlış bilgi türü hatalı ilişkilendirme olup, toplam yanlış haberlerin %47,9'unu oluşturmaktadır. Bunu çarpıtma (%20,7), manipülasyon (%10,9) ve uydurma (%10,8) türleri izlemektedir. Taklit ve parodi türleri ise oldukça sınırlı sayıda tespit edilmiştir.

Kaynak Güvenilirliği

İncelenen haberler, doğrulama sürecinde kullanılan yöntemlerin çeşitliliğine göre yüksek, orta ve düşük güvenilirlik düzeylerinde sınıflandırılmıştır. Tablo 5.4'te kaynak güvenilirliği dağılımı sunulmaktadır.

Tablo 5.4. Kaynak Güvenilirliği Dağılımı (N=1161)

Merkez	Yüksek	Orta	Düşük	Toplam
AA Teyit	338	92	4	434
DMM	95	61	7	163
Doğruluk Payı	38	64	1	103
Malumatfuruş	45	49	14	108
Teyit.org	281	72	0	353
Toplam	797	338	26	1161

Toplam haberlerin %68,6'sı yüksek, %29,1'i orta ve %2,3'ü düşük güvenilirlik kategorisinde yer almaktadır.

Doğrulama Yöntemleri

Doğrulama merkezlerinin kullandıkları yöntemler; görsel doğrulama, video doğrulama, resmî açıklamalar ve bu yöntemlerin çeşitli kombinasyonları şeklinde sınıflandırılmıştır. Merkezler arasında yöntem tercihlerinde belirgin farklılıklar gözlemlenmiştir.

Tablo 5.5. Doğrulama Yöntemi Dağılımı (N=1161)

Doğrulama Merkezi	Görsel Doğrulama	Resmî Açıklama	Sosyal Medya	Sosyal Medya Video Doğrulama	Sosyal Medya Görsel Doğrulama	Sosyal Medya Görsel + Resmi Açıklama	Sosyal Medya Görsel + Video Doğrulama	Sosyal Medya + Resmi Açıklama	Sosyal Medya + Video Doğrulama	Sosyal Medya Video + Resmi Açıklama	Video Ve Görsel Doğrulama	Toplam
AA TE- YİT	0 (0.0%)	0 (0.0%)	0 (0.0%)	124 (28.6%)	268 (61.8%)	5 (1.2%)	27 (6.2%)	10 (2.3%)	0 (0.0%)	0 (0.0%)	0 (0.0%)	434
DMM	0 (0.0%)	44 (27.0%)	2 (1.2%)	0 (0.0%)	19 (11.7%)	0 (0.0%)	1 (0.6%)	84 (51.5%)	0 (0.0%)	13 (8.0%)	0 (0.0%)	163

DOĞ- RU- LUK PAYI	0 (0.0%)	0 (0.0 %)	0 (0.0 %)	9 (8.7 %)	51 (49.5 %)	0 (0.0 %)	42 (40.8 %)	1 (1.0 %)	0 (0.0 %)	0 (0.0 %)	0 (0.0 %)	103
MA- LU- MAT- FU- RUŞ	0 (0.0%)	0 (0.0 %)	0 (0.0 %)	13 (12.0 %)	32 (29.6 %)	3 (2.8 %)	48 (44.4 %)	11 (10. 2%)	0 (0.0 %)	0 (0.0 %)	1 (0.9 %)	108
TE- YİT.O RG	79 (22.4 %)	0 (0.0 %)	0 (0.0 %)	0 (0.0 %)	0 (0.0 %)	0 (0.0 %)	274 (77.6 %)	0 (0.0 %)	0 (0.0 %)	0 (0.0 %)	0 (0.0 %)	353

AA Teyit Hattı ve Teyit.org'un doğrulama faaliyetlerinde ağırlıklı olarak sosyal medya kaynaklı görsel ve video doğrulama tekniklerini kullandığı; DMM'nin ise doğrulamalarında resmî açıklamalara daha yoğun biçimde yer verdiği tespit edilmiştir. Doğruluk Payı ve Malumatfuruş'un doğrulama pratiklerinde ise sosyal medya içeriklerine dayalı görsel doğrulama yöntemlerinin öne çıktığı görülmüştür.

TARTIŞMA

Bu çalışmadan elde edilen bulgular, dijital dezenformasyonun kriz dönemlerinde ağırlıklı olarak tamamen uydurma içerikler üzerinden değil; bağlam kaydırma, hatalı ilişkilendirme ve görsel manipülasyon gibi daha dolaylı ve sofistike stratejiler aracılığıyla üretildiğini göstermektedir. Bu durum, dezenformasyonun yalnızca yanlış bilgi üretimine indirgenemeyeceğini; anlamın, bağlamın ve ilişkilendirme biçimlerinin yeniden inşasına dayalı çok katmanlı bir iletişim pratiği olarak ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bulgular, kriz dönemlerinde dijital bilgi akışının doğruluk ekseninin ötesinde, bağlamsal kırılmalıklar üzerinden şekillendiğini göstermesi bakımından literatüre önemli bir katkı sunmaktadır.

Bu bölümde, 2023 İsrail–Filistin çatışmaları sürecinde Türkiye’de faaliyet gösteren doğrulama merkezleri tarafından yayımlanan 1161 doğrulama içeriğinden elde edilen bulgular, dijital dezenformasyon literatürü ve doğrulama pratiklerine ilişkin kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde tartışılmaktadır. Tartışma süreci; bul-

guların mevcut literatürle karşılaştırılması, kriz dönemlerinde yanlış bilginin yapısal özelliklerinin değerlendirilmesi ve doğrulama merkezlerinin bu süreçte üstlendiği rollerin analizi doğrultusunda yapılandırılmıştır.

Bulguların en dikkat çekici yönlerinden biri, hatalı ilişkilendirme ve çarpıtma gibi bağlam temelli yanlış bilgi türlerinin niceliksel olarak baskın olmasıdır. Bu durum, Wardle ve Derakhshan'ın (2017) bilgi düzensizliği yaklaşımında vurgulanan bağlamsal manipülasyon temelli dezenformasyon biçimlerinin kriz dönemlerinde daha görünür hâle geldiğini Türkiye bağlamında ampirik olarak desteklemektedir. Özellikle İsrail-Filistin çatışması gibi duygusal yoğunluğu yüksek krizlerde, doğru içeriklerin yanlış bağlamlar içinde sunulması, kullanıcıların eleştirel değerlendirme kapasitesini zayıflatmakta ve dezenformasyonun ikna edici gücünü artırmaktadır.

Araştırma bulguları, doğrulama merkezlerinin kriz dönemlerinde yalnızca yanlış bilgiyi ifşa eden teknik aktörler olarak değil, aynı zamanda kamusal bağlamı yeniden kuran ve bilgiye anlam kazandıran aracı kurumlar olarak işlev gördüğünü göstermektedir. İncelenen doğrulama içeriklerinde, doğrulama sürecinin yalnızca iddiaların doğruluk düzeyini belirlemekle sınırlı kalmadığı; içeriklerin üretildiği bağlamın, zamanlamanın ve ilişkilendirme biçimlerinin de ayrıntılı biçimde çözümlendiği görülmektedir.

Bulguların Literatürle Karşılaştırılması

Araştırma bulguları, dijital medya ortamlarında yanlış bilginin yayılımına ilişkin literatürde sıklıkla vurgulanan temel eğilimlerle büyük ölçüde örtüşmektedir. İncelenen 1161 doğrulama içeriğinin %93,8'inin yanlış veya yanıltıcı bilgiye odaklanması, kriz dönemlerinde doğrulama faaliyetlerinin ağırlıklı olarak reaktif bir karakter taşıdığını göstermektedir. Bu durum, yanlış bilginin dijital platformlarda doğru bilgiye kıyasla daha hızlı ve geniş ölçekte yayıldığını ortaya koyan çalışmalarla uyumludur (Vosoughi, Roy & Aral, 2018).

Yanlış bilginin türlerine ilişkin bulgular, dezenformasyonun çoğunlukla tamamen uydurma içerikler üzerinden değil; mevcut bilgi, görsel ve olayların bağlam kaydırma ve hatalı ilişkilendirme stratejileriyle yeniden çerçevelenmesi yoluyla üretildiğini göstermektedir. Hatalı ilişkilendirme kategorisinin %47,9 gibi yüksek bir oranla öne çıkması, kriz dönemlerinde bağlamsal manipülasyonun merkezi bir rol üstlendiğine işaret etmektedir. Bu durum, kriz dönemlerinde dolaşıma giren yan-

lış bilginin giderek daha örtük ve ikna edici hâle geldiğini; doğrulama merkezlerinin ise yalnızca içeriklerin doğruluk değerini test etmekle kalmayıp, bağlamsal bütünlüğü yeniden kuran analitik bir müdahale yürütmek zorunda kaldığını ortaya koymaktadır. Söz konusu bulgu, Wardle ve Derakhshan'ın (2017) bilgi düzensizliği yaklaşımında vurgulanan bağlamsal manipülasyon temelli dezenformasyon biçimlerinin kriz dönemlerinde daha baskın hâle geldiğine ilişkin tespitlerle örtüşmekte; yanlış bilginin üretiminde “tamamen uydurma”dan ziyade “yeniden çerçeveleme” pratiklerinin öne çıktığını Türkiye bağlamında ampirik olarak desteklemektedir.

Bu çerçevede elde edilen bulgular, Türkiye’de dijital dezenformasyonun daha çok “örtük” ve “bağlamsal” stratejiler üzerinden üretildiğini göstermekte; doğrulama merkezlerinin rolünü yalnızca yanlış bilgiyi ifşa eden aktörler olmaktan çıkararak, kriz dönemlerinde kamusal bilgi bağlamını yeniden kuran yorumlayıcı araçlar konumuna taşımaktadır.

Doğrulama Merkezlerinin Kurumsal Farklılaşması

Araştırma, Türkiye’deki doğrulama merkezleri arasında belirgin bir kurumsal ve yöntemsel farklılaşma olduğunu ortaya koymaktadır. Anadolu Ajansı Teyit Hattı ve Teyit.org’un toplam doğrulama üretiminin yaklaşık üçte ikisini gerçekleştirmesi, bu merkezlerin kriz dönemlerinde yüksek hacimli üretim kapasitesine sahip olduğunu göstermektedir. Buna karşılık Doğruluk Payı ve Malumatfuruş gibi merkezlerin daha sınırlı sayıda ancak tematik açıdan daha seçici içerikler ürettiği görülmektedir.

Literatürde doğrulama merkezlerinin üretim kapasitelerinin finansman modelleri, insan kaynağı ve organizasyonel yapı ile doğrudan ilişkili olduğu vurgulanmaktadır (Graves & Cherubini, 2016). Bu bağlamda Anadolu Ajansı ve DMM gibi kurumsal aktörlerin devlet destekli yapıları, operasyonel süreklilik ve erişim avantajı sağlarken; Teyit.org, Doğruluk Payı ve Malumatfuruş gibi bağımsız girişimlerin daha sınırlı kaynaklarla ancak yüksek uzmanlaşma düzeyiyle faaliyet gösterdiği görülmektedir.

Kurumsal farklılaşma, yalnızca üretim hacmiyle sınırlı kalmamakta; doğrulama süreçlerinde kullanılan yöntemler ve söylemsel tercihlerde de kendini göstermektedir. DMM’nin doğrulamalarında resmî açıklamalara dayalı yöntemleri öncelikli olarak kullanması, devlet otoritesine dayalı bir doğrulama yaklaşımını yansıtır-

ken; Teyit.org'un yoğun biçimde görsel ve video doğrulama tekniklerine yönelmesi, multimedya tabanlı dezenformasyona karşı teknik uzmanlığa dayalı bir strateji geliştirdiğini göstermektedir.

Bu farklılaşma, Türkiye'de doğrulama ekosisteminin tek tip bir yapıdan ziyade, kurumsal konumlanma, kaynak erişimi ve yöntem tercihleri doğrultusunda şekillenen çok katmanlı bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır.

Kriz Dönemlerinde Dezenformasyonun Yapısal Özellikleri

Araştırma bulguları, kriz dönemlerinde dezenformasyonun belirli yapısal özellikler kazandığını ortaya koymaktadır. İsrail-Filistin çatışmaları gibi yüksek duygusal yoğunluğa sahip krizlerde, yanlış bilginin büyük ölçüde görsel içerikler üzerinden dolaşıma girdiği görülmektedir. Manipülasyon, yanlış bağlam kurma ve hatalı ilişkilendirme gibi türlerin yaygınlığı, görsel materyallerin kriz anlatılarında merkezi bir rol üstlendiğini göstermektedir.

Bu durum, sosyal medya platformlarının algoritmik yapılarıyla da ilişkilidir. Literatürde, etkileşim potansiyeli yüksek görsel içeriklerin algoritmik olarak daha görünür hale geldiği ve bu nedenle yanlış bilginin hızla yayılabildiği belirtilmektedir (Lazer et al., 2018). Araştırma kapsamında doğrulama merkezlerinin büyük ölçüde sosyal medya kaynaklı içeriklere odaklanması, dijital platformların dezenformasyon ekosistemindeki belirleyici rolünü bir kez daha ortaya koymaktadır.

Ayrıca yanlış bilginin büyük bölümünün bağlamsal manipülasyonlar üzerinden üretilmesi, dezenformasyonun giderek daha sofistike hale geldiğini göstermektedir. Tamamen uydurma içeriklerin yanı sıra gerçek olaylara ait görsellerin veya ifadelerin farklı bağlamlarda sunulması, yanlış bilginin daha ikna edici ve dirençli hale gelmesine yol açmaktadır (Klein, 2020).

Bu bulgu, kriz dönemlerinde dezenformasyonun yalnızca içerik üretimiyle değil, mevcut içeriklerin yeniden çerçevelenmesi yoluyla işlediğini göstermekte; doğrulama süreçlerinin teknik doğrulamanın ötesinde bağlamsal çözümleme gerektirdiğini ortaya koymaktadır.

Doğru Bilgi Teyidi ve Güven İnşası

Araştırmada doğru bilgi teyidine ayrılan içeriklerin oranının görece düşük (%6,2) olması, doğrulama merkezlerinin kriz dönemlerinde ağırlıklı olarak yanlış bilgilerin ifşasına odaklandığını göstermektedir. Bununla birlikte AA Teyit Hattı ve kısmen Doğruluk Payı'nın doğru bilgi teyidine daha fazla yer vermesi, doğrulama

faaliyetlerinin yalnızca dezenformasyonu çürütme değil, aynı zamanda güvenilir bilgiyi görünür kılma işlevine de sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Literatürde, doğrulama çalışmalarının yalnızca yanlış bilginin ifşasına odaklanmasının uzun vadede kamu güvenini sınırlı ölçüde etkileyebileceği; doğru bilgilerin teyidinin ise bilgi ekosisteminde güven inşası açısından tamamlayıcı bir rol oynadığı vurgulanmaktadır (Graves, 2018). Bu bağlamda araştırma bulguları, Türkiye’deki doğrulama pratiklerinde doğru bilgi teyidinin henüz ikincil bir işlev olarak konumlandığını, ancak bazı merkezlerde bu yaklaşımın güçlenmeye başladığını göstermektedir. Bu durum, doğrulama faaliyetlerinin kriz dönemlerinde ağırlıklı olarak reaktif bir nitelik taşımasının, uzun vadede kamusal güven inşası açısından yapısal bir sınırlılık oluşturabileceğine işaret etmektedir.

Hipotezlerin Değerlendirilmesi

Araştırma kapsamında geliştirilen hipotezler, elde edilen bulgular ışığında büyük ölçüde doğrulanmıştır. Dijital ortamlarda yanlış bilginin hızlı yayılımına ilişkin hipotezler, yanlış içeriklerin yüksek oranı ve sosyal medya kaynaklı yoğunluk ile desteklenmiştir. Kurumsal kapasite ve yöntemsel çeşitlilik ile doğrulama çıktıları arasındaki ilişkiye dair hipotezler ise merkezler arasındaki üretim hacmi, kullanılan doğrulama teknikleri ve güvenilirlik düzeyleri arasındaki farklılıklar üzerinden doğrulanmıştır.

Özellikle çoklu doğrulama yöntemleri kullanan merkezlerde yüksek güvenilirlik oranlarının gözlemlenmesi, metodolojik çeşitliliğin doğrulama kalitesi üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Bu bulgu, doğrulama süreçlerinde teknik araçların, açık kaynak araştırmalarının ve resmî verilerin birlikte kullanılmasının önemine işaret eden literatürle uyumludur. Bununla birlikte, doğrulama faaliyetlerinin kamusal etki ve görünürlük düzeylerine ilişkin hipotezlerin, dijital platformların algoritmik yapıları ve kriz dönemlerine özgü hız baskısı nedeniyle kısmen sınırlı biçimde doğrulandığı görülmektedir.

Tartışmanın Genel Değerlendirmesi

Genel olarak değerlendirildiğinde, bu çalışma Türkiye’deki doğrulama ekosisteminin kriz dönemlerinde çok katmanlı ve farklılaşmış bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bağımsız doğrulama girişimleri ile devlet destekli kurumsal aktörler, farklı yöntemler ve öncelikler doğrultusunda dezenformasyonla müca-

dele etmektedir. Yanlış bilginin büyük ölçüde görsel ve bağlamsal manipölasyonlar üzerinden üretildiği; doğrulama süreçlerinin ise kriz dönemlerinde hız baskısı altında teknikleştiiği görölmektedir.

Bu bulgular, dijital dezenformasyonla mücadelenin yalnızca teknik doğrulama kapasitesiyle değil; kurumsal yapı, yöntemsel şeffaflık ve toplumsal güven ilişkileriyle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu yönüyle çalışma, kriz dönemlerinde dezenformasyonla mücadelenin yalnızca içerik düzeyinde değil, aynı zamanda yapısal ve yönetişimsel boyutlarıyla ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Bu çalışma, dijital medya ekosisteminde dezenformasyonun kriz dönemlerinde nasıl üretildiğini, dolaşıma sokulduğunu ve doğrulama merkezleri tarafından nasıl ele alındığını Türkiye bağlamında incelemiştir. Araştırma, 2023 yılında yaşanan İsrail–Filistin çatışmasını örnek olay olarak ele almış ve bu süreçte Türkiye’de faaliyet gösteren beş doğrulama merkezinin yayımladığı toplam 1161 doğrulama içeriği üzerinden kapsamlı bir içerik analizi gerçekleştirmiştir. Bu yönüyle çalışma, kriz dönemlerinde dijital dezenformasyonun yapısal özelliklerini ve doğrulama pratiklerinin işleyişini bütüncül bir çerçevede ortaya koymaktadır.

Araştırma bulguları, kriz dönemlerinde dezenformasyonun yalnızca niceliksel olarak yoğunlaşmadığını, aynı zamanda biçimsel olarak da farklılaştığını göstermektedir. İncelenen doğrulama içeriklerinin büyük bir bölümünün yanlış veya yanıltıcı bilgilere odaklanması, kriz dönemlerinde bilgi akışının dengesizleştiiğini ve doğrulama faaliyetlerinin ağırlıklı olarak reaktif bir nitelik kazandığını ortaya koymaktadır. Buna karşılık doğru bilgi teyidinde ayrılan içeriklerin görece sınırlı kalması, yanlış bilginin kriz anlatılarında kamusal görünürlük açısından baskın bir konuma yerleştiiğine işaret etmektedir.

Çalışma, dezenformasyonu yalnızca içeriğin doğru ya da yanlış olması üzerinden değerlendiren ikili yaklaşımların, kriz dönemlerinde dijital bilgi akışını açıklamakta yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Bulgular, yanlış bilginin büyük ölçüde tamamen uydurma içerikler üzerinden değil; bağlam kaydırma, görsel ve olayların hatalı ilişkilendirilmesi gibi daha dolaylı ve sofistike stratejiler aracılığıyla üretildiğini göstermektedir. Bu durum, dijital dezenformasyonun doğruluk

temelli bir sorun olmanın ötesinde, anlamın ve bağlamın yeniden inşasına dayalı bir iletişim pratiği olarak ele alınması gerektiğine işaret etmektedir.

Elde edilen bulgular, Wardle ve Derakhshan'ın (2017) bilgi düzensizliği yaklaşımında vurgulanan bağlamsal manipülasyon temelli dezenformasyon biçimlerinin kriz dönemlerinde daha baskın hâle geldiğine ilişkin tespitleri Türkiye bağlamında ampirik olarak desteklemektedir. Özellikle savaş ve silahlı çatışma gibi yüksek belirsizlik içeren krizlerde, bağlamın bozulması yoluyla üretilen yanlış bilgiler, kullanıcıların eleştirel değerlendirme kapasitesini zayıflatmakta ve duygusal tepkiler üzerinden hızla dolaşıma girmektedir. Bu yönüyle çalışma, bilgi düzensizliği literatürüne kriz dönemlerinin özgüllüğünü vurgulayan bağlamsal bir katkı sunmaktadır.

Araştırma sonuçları, doğrulama merkezlerinin kriz dönemlerinde yalnızca yanlış bilgiyi ifşa eden teknik aktörler olarak değil, kamusal bağlamı yeniden kuran ve bilgiye anlam kazandıran aracı kurumlar olarak işlev gördüğünü göstermektedir. İncelenen doğrulama içeriklerinde, doğrulama sürecinin yalnızca iddiaların doğruluk düzeyini belirlemekle sınırlı kalmadığı; içeriklerin üretildiği bağlamın, zamanlamanın ve ilişkilendirme biçimlerinin de ayrıntılı biçimde çözümlendiği görülmektedir. Bu durum, doğrulama merkezlerinin kriz dönemlerinde kamusal bilgi düzeninin yeniden inşasında kritik bir rol üstlendiğini ortaya koymaktadır.

Yanlış bilginin türlerine ilişkin bulgular, dezenformasyonun ağırlıklı olarak hatalı ilişkilendirme, çarpıtma ve bağlam kaydırma gibi karmaşık ve ikna edici stratejiler aracılığıyla üretildiğini göstermektedir. Özellikle görsel ve video içeriklerin yanlış bağlamlarda yeniden dolaşıma sokulması, kriz dönemlerinde dezenformasyonun en yaygın biçimi olarak öne çıkmaktadır. Bu bulgu, yanlış bilginin giderek daha sofistike üretim teknikleriyle dolaşıma girdiğini ve doğrulama süreçlerinin teknik açıdan daha karmaşık hâle geldiğini ortaya koymaktadır.

Çalışma, Türkiye'de faaliyet gösteren doğrulama merkezleri arasında kurumsal yapı, üretim kapasitesi ve kullanılan doğrulama yöntemleri açısından belirgin farklılıklar bulunduğunu da göstermiştir. Devlet destekli kurumsal aktörler ile bağımsız doğrulama girişimleri, kriz dönemlerinde farklı doğrulama stratejileri benimsemekte; bu durum doğrulama ekosisteminin tek tip değil, çok katmanlı bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Kurumsal merkezlerin doğrulama süreçlerinde daha çok resmî açıklamalara dayalı yöntemleri öncelediği, bağımsız

platformların ise görsel doğrulama ve açık kaynak temelli teknik araçlara daha yoğun biçimde başvurduğu görülmektedir.

Araştırmanın önemli sonuçlarından biri, doğrulama yöntemleri ile kaynak güvenilirliği arasındaki ilişkidir. Bulgular, birden fazla doğrulama tekniğinin birlikte kullanıldığı içeriklerin yüksek güvenilirlik düzeyinde yoğunlaştığını göstermektedir. Bu durum, kriz dönemlerinde doğrulama faaliyetlerinin tekil kaynaklara dayandırılmasının yeterli olmadığını; aksine çoklu, şeffaf ve teknik açıdan çeşitlendirilmiş doğrulama yaklaşımlarının güvenilir bilgi üretiminde belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Çalışma ayrıca, dezenformasyonla mücadelenin yalnızca doğrulama merkezlerinin çabalarına indirgenemeyeceğini; dijital platformların algoritmik yapıları, görünürlük politikaları ve kriz dönemlerine özgü yönetim mekanizmalarıyla doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Doğrulanmış içeriklerin yanlış bilgilere kıyasla daha düşük görünürlük elde etmesi, doğrulama faaliyetlerinin kamusal etkisini sınırlayan yapısal bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda dijital platformların kriz dönemlerinde doğrulanmış içeriklere öncelik tanıyan görünürlük politikaları geliştirmesi, dezenformasyonla mücadelede tamamlayıcı bir rol üstlenebilir.

Son olarak bu çalışma, Türkiye’de doğrulama merkezlerinin kriz dönemlerindeki faaliyetlerini geniş ölçekli ve bütüncül bir veri seti üzerinden inceleyerek literatüre özgün bir katkı sunmaktadır. Gelecek araştırmalarda farklı kriz türlerinin karşılaştırmalı biçimde ele alınması, farklı ülkelerdeki doğrulama ekosistemlerinin karşılaştırılması ve yapay zekâ destekli içerik üretim araçlarının doğrulama süreçlerine etkisinin incelenmesi, dijital dezenformasyon literatürünün gelişimine önemli katkılar sağlayacaktır. Bu yönüyle çalışma, kriz dönemlerinde dijital dezenformasyonla mücadelenin yalnızca içerik doğruluğu temelinde değil, yapısal, kurumsal ve yönetsimsel boyutlarıyla birlikte ele alınması gerektiğini vurgulayarak alana bütüncül bir bakış sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Allcott, H., & Gentzkow, M. (2017). Social media and fake news in the 2016 election. *Journal of Economic Perspectives*, 31(2), 211–236. <https://doi.org/10.1257/jep.31.2.211>

boyd, d. m., & Ellison, N. B. (2008). Social network sites: Definition, history, and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), 210–230. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x>

Bradshaw, S., & Howard, P. N. (2019). *The global disinformation order: 2019 global inventory of organised social media manipulation*. Oxford Internet Institute.

<https://comprop.oii.ox.ac.uk/research/cybertroops2019/>

Braun, V., & Clarke, V. (2006). *Using thematic analysis in psychology*. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

Castells, M. (2010). *The rise of the network society* (2nd ed.). Wiley-Blackwell.

Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4th ed.). Sage Publications.

Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2018). *Designing and conducting mixed methods research* (3rd ed.). Sage Publications.

Gillespie, T. (2018). *Custodians of the internet: Platforms, content moderation, and the hidden decisions that shape social media*. Yale University Press.

Graves, L. (2018). *Deciding what's true: The rise of political fact-checking in American journalism*. Columbia University Press.

Graves, L., & Cherubini, F. (2016). *The rise of fact-checking sites in Europe*. Reuters Institute for the Study of Journalism. <https://www.digitalnewsreport.org/publications/2016/rise-fact-checking-sites-europe/>

Guest, G., Bunce, A., & Johnson, L. (2006). How many interviews are enough? An experiment with data saturation and variability. *Field Methods*, 18(1), 59–82. <https://doi.org/10.1177/1525822X05279903>

Hermida, A. (2012). Social journalism: Exploring how social media is shaping journalism. *The Routledge Companion to News and Journalism Studies*, 309–328.

Hoskins, A., & O'Loughlin, B. (2015). *Arrested war: The third phase of mediatization*. Oxford University Press.

Jackson, D. (2016). Issue ownership and fake news: The agenda setting of fact-checking. *Journalism Practice*, 10(6), 755–769. <https://doi.org/10.1080/17512786.2016.1163207>

Klein, D. O. (2020). *Reconfiguring the information ecosystem: Fake news, algorithms, and the crisis of trust*. MIT Press.

Krippendorff, K. (2018). *Content analysis: An introduction to its methodology* (4th ed.). Sage Publications.

Lazer, D. M. J., Baum, M. A., Benkler, Y., Berinsky, A. J., Greenhill, K. M., Menczer, F., ... Zittrain, J. L. (2018). The science of fake news. *Science*, 359(6380), 1094–1096.
<https://doi.org/10.1126/science.aao2998>

Lewandowsky, S., Ecker, U. K. H., Seifert, C. M., Schwarz, N., & Cook, J. (2012). Misinformation and its correction: Continued influence and successful debiasing. *Psychological Science in the Public Interest*, 13(3), 106–131.
<https://doi.org/10.1177/1529100612451018>

Neuendorf, K. A. (2017). *The content analysis guidebook* (2nd ed.). Sage Publications.

Nielsen, R. K., & Graves, L. (2017). “News you don’t believe”: Audience perspectives on fake news. Reuters Institute for the Study of Journalism.
<https://www.digitalnewsreport.org/publications/2017/news-dont-believe-audience-perspectives-fake-news/>

Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods* (4th ed.). Sage Publications.

Starbird, K., Arif, A., & Wilson, T. (2018). Disinformation as collaborative work: Surfacing the participatory nature of strategic information operations. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, 2(CSCW), 1–26.
<https://doi.org/10.1145/3274424>

Sunstein, C. R. (2017). *#Republic: Divided democracy in the age of social media*. Princeton University Press.

Tandoc, E. C., Lim, Z. W., & Ling, R. (2018). Defining “fake news”. *Digital Journalism*, 6(2), 137–153.
<https://doi.org/10.1080/21670811.2017.1360143>

Tufekci, Z. (2015). Algorithmic harms beyond Facebook and Google: Emergent challenges of computational agency. *Colorado Technology Law Journal*, 13(1), 203–218.

Vosoughi, S., Roy, D., & Aral, S. (2018). The spread of true and false news online. *Science*, 359(6380), 1146–1151.
<https://doi.org/10.1126/science.aap9559>

Wardle, C. (2019). Understanding information disorder. *First Draft*.
<https://firstdraftnews.org/articles/understanding-information-disorder/>

Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). *Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making*. Council of Europe.
<https://rm.coe.int/information-disorder-report-november-2017/1680764666>

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. baskı). Seçkin Yayıncılık.